

Kielbik, Jerzy

"Powiat szczycieński. Przeszłość -
współczesność", pod red. G.
Jasińskiego, Z. Kudrzyckiego i A.
Misiuka, Szczytno 2006 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 573-576

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

i wydarzeniach oraz *Wspomnienia pozagańskie* to hołd złożony nieżyjącym już badaczom i dydaktykom gdańskich WSP i UG. Zasłużonych profesorów (m.in. prof. B. Kreję, prof. H. Górnowicza, prof. B. Moronia, prof. B. Mossakowskiego, prof. L. Wierzbowskiego i innych) wspominają ich byli studenci oraz współpracownicy. W tej części znalazły się również opowieści o historii Polonistyki widzianej oczami byłych studentów, dziś profesorów, pracowników różnych uniwersytetów (m.in. o swoich kontaktach naukowych – seminarium doktoranckim prowadzonym przez prof. H. Górnowicza oraz związkach z gdańskim środowiskiem polonistycznym – opowiada prof. dr hab. Maria Biolik, dziś dyrektorka Instytutu Filologii Polskiej UWM w Olsztynie).

Publikację wieńczy *Materiały archiwalne* zawierające protokoły posiedzeń Zakładu Języka Polskiego z lat 1970–1991 oraz felietony profesorów H. Górnowicza i B. Krei. Ostatnie strony zawierają *Wykaz skrótów* oraz *Indeks osób*.

Opis widniejący na okładce publikacji informuje: „I tak – na obchody sześćdziesięciolecia polonistyki gdańskiej – powstało opracowanie, które stanowi rodzaj kompendium wiedzy na temat gdańskiego językoznawstwa polonistycznego”. Wydaje się, że przedsięwzięcie się powiodło – na niemal pięciuset stronach zawarte zostały szczegółowe informacje dotyczące historii i współczesności Polonistyki. Redaktorzy wydawnictwa – pracownicy gdańskiej placówki ocalili więc od zapomnienia swoich zmarłych Mistrzów i Kolegów.

Z dziejów językoznawstwa polonistycznego to wydawnictwo wspomnieniowe, które, jak twierdzą sami autorzy, powstało „żeby pozostać w zgodzie z rzeczywistością, na cmentarzu” – podsumować i zamknąć pewien etap historii placówki. Biorąc pod uwagę charakter publikacji, wydawać by się mogło, że jest ona zarezerwowana wyłącznie dla kręgu absolwentów, dydaktyków oraz osób związanych z Pomorzem i gdańską Polonistyką, jednak każdy wnikliwy czytelnik humanista, a na pewno polonista, odnajdzie w niej coś dla siebie, czy to informacje dotyczące ciekawych badań językoznawczych i spisu bibliograficznego, czy choćby zabawne felietony językoznawcze prof. H. Górnowicza pisane pod pseudonimem Hermenegildy Latawiec lub rebusy słowne i rysunkowe prof. B. Krei.

Elżbieta Sobczak

Powiat szczycieński. Przeszłość – współczesność, pod red. G. Jasińskiego, Z. Kudrzyckiego i A. Misiuka, Szczytno 2006, ss. 849.

Jubileusz stają się impulsem dla społeczności lokalnych do inicjowania prac nad dotyczącymi ich opracowaniami naukowymi lub częściej popularnonaukowymi. Książki powstające w takich przypadkach mają różną wartość, ponad wszystko jednak znakomicie przyczyniają się do popularyzacji wiedzy i budowania tożsamości regionalnej. W ten nurt, co warto już teraz podkreślić – w sposób pozytywny, wpisuje się prezentowana książka. Inicjatywa jej powstania wyszła ze strony władz powiatu szczycieńskiego, a okazją było sześćdziesiąt lat powiatu w granicach państwa polskiego. Nie jest to zresztą jedyna tego typu inicjatywa tychże władz – od dłuższego już czasu wspierają one publikację „Rocznika Mazurskiego” ukazującego się właśnie w Szczytnie. W powojennej historii powiatu szczycieńskiego prezentowana książka jest już trzecim opracowaniem dotyczącym jego dziejów. Pierwszą była praca niemieckich autorów, która ukazała się w 1957 r. w Würzburgu¹. Kilka lat póź-

¹ *Der Kreis Ortelsburg. Ein ostpreußisches. Heimatbuch*, ausgehend von einem Entwurf von Victor von Poser, zsgetr., erarb. und gestaltet von M. Meyhöfer, Würzburg 1957.

niej, w 1962 r., pod redakcją Jana Jałoszyńskiego ukazało się opracowanie w języku polskim². I właśnie do tego drugiego opracowania nawiązują redaktorzy omawianej tu książki, chwalać jej walory, podkreślają konieczność uzupełnień wynikających chociażby z naturalnego rozwoju badań (s. 7).

Recenzowanie książki *Powiat szczycieński* jest zadaniem trudnym, co wynika przede wszystkim z jej zakresu chronologicznego i tematycznego, stąd ograniczę się tutaj do kilku uwag wynikających z lektury. Książka jest opracowaniem zbiorowym, ma to oczywiście swoje wady i zalety. Napisanie dwudziestu siedmiu rozdziałów powierzono specjalistom z poszczególnych dziedzin i okresów. Zaletą takiego opracowania jest duża szczegółowość, wadą – niespójność i powtórzenia. Również w przypadku recenzowanej publikacji nie udało się uniknąć pewnych potknięć. Redaktorzy dzieła: Grzegorz Jasiński, Zbigniew Kudrzycki i Andrzej Misiuk są również jego współautorami.

Artykuły, z których składa się książka, ułożone zostały w porządku chronologicznym. Odmiennie od opracowania z 1962 r., nie podzielono ich dodatkowo na działy. Praca jest bogato ilustrowana, zamieszczono w niej również reprodukcje map. Uzupełnienie stanowią indeksy osób, nazw geograficznych i etnicznych oraz bibliografia. Książkę otwiera opracowany przez Mariana Szymkiewicza rozdział zatytułowany *Środowisko przyrodnicze* (ss. 11–57). W książce redagowanej przez Jana Jałoszyńskiego zamieszczono dział *Mieszkamy na Mazurach*, w którym zagadnienia przyrodnicze i krajoznawcze pomieszano z kwestiami folklorystycznymi i politycznymi (m.in. kwestie używania języka polskiego przed 1945 r.). Zagadnienia te w *Powiecie szczycieńskim* zostały przyporządkowane chronologicznie poszczególnym rozdziałom.

Kolejną kwestią omówioną w opracowaniu jest zagadnienie ludności zamieszkującej teren dzisiejszego powiatu w okresie przed kolonizacją prowadzoną przez Zakon Krzyżacki. Opracowania tej kwestii podjął się Mirosław Hoffmann – *Bałtowie i Prusowie na ziemi szczycieńskiej w starożytności i wczesnym średniowieczu (VI w. p.n.e. – XIII w. n.e.)* (ss. 58–75). Artykuł rozwija tematykę podjętą niegdyś przez Gustawa Leydinga, uzupełnia ją o wyniki najnowszych badań i odkryć archeologicznych.

Trzecim artykułem jest opracowanie Jana Gancewskiego *Szczytno – zamek i jego okolice w średniowieczu* (ss. 76–98). Rozdział ten nie ma swego odpowiednika w opracowaniu powiatu z 1962 r., stanowi zatem cenny wkład w rozwój wiedzy na ten temat. Ze swej istoty jednak, wyrwany z kontekstu całej ziemi szczycieńskiej, prowadzi do zaburzenia układu książki.

Grzegorz Białuński z kolei, podejmując kwestię *Osadnictwo w średniowieczu i w okresie nowożytnym* (ss. 99–108), musiał z konieczności powtórzyć niektóre informacje z rozdziału wcześniejszego. Nie ujmuję to oczywiście niczego wartości opracowania, które rozwija i uzupełnia opracowania G. Leydinga z 1962 r. G. Białuński jest również autorem kolejnych artykułów: *Mieszkańcy powiatu szczycieńskiego w okresie nowożytnym* (ss. 109–134) oraz *Dzieje miast w epoce nowożytnej* (ss. 135–146). Te trzy artykuły wraz z opracowaniem Janusza Małłka *Reformacja – dzieje Kościoła luterańskiego. Kultura i szkolnictwo* (ss. 147–179), stanowią znakomity wykład, wykorzystujący wyniki najnowszych badań z historii nowożytnej obszaru stanowiącego obecnie powiat szczycieński. Na dodatkowe podkreślenie zasługuje fakt odejścia od dotychczasowej praktyki zbyt silnego uwypuklania dziejów politycznych polsko-pruskich, które jako takie nie wносиły wiele do poznania dziejów określonej ziemi.

Artykuł J. Małłka kończy partię książki poświęconą epoce nowożytnej. Wiek XIX otwiera opracowanie Zbigniewa Kudrzyckiego *Reformy administracyjne i prawne uwarunkowania funkcjonowania powiatu w XIX wieku* (ss. 180–188). Tenże autor napisał również kolejny artykuł *Procesy modernizacyjne w powiecie szczycieńskim w XIX wieku* (ss. 189–206), w którym analizuje przekształcenia gospodarcze i demograficzne. Na dziejach politycznych tego okresu skupił się Ja-

2 *Szczytno. Z dziejów miasta i powiatu*, pod red. J. Jałoszyńskiego, Olsztyn 1962.

nusz Jasiński w artykule *W czasie wojen napoleońskich, Wiosny Ludów i powstania styczniowego* (ss. 207–239). Kościołowi ewangelickiemu i szkolnictwu w powiecie szczycieńskim dwa artykuły poświęcił Grzegorz Jasiński: *Kościół ewangelicki w powiecie szczycieńskim w XIX wieku* (ss. 240–276) oraz *Szkolnictwo w powiecie szczycieńskim w XIX wieku* (ss. 277–305). Drugie z wymienionych opracowań stanowi rozwinięcie opracowania zawartego w książce *Szczytno. Z dziejów miasta i powiatu* napisanego przez Tadeusza Grygiera. Na szczególną uwagę zasługuje jednak artykuł poświęcony Kościołowi ewangelickiemu. We wzmiankowanej książce z 1962 r. kwestia ta praktycznie nie była poruszona, mimo jej ścisłego związku z mazurskością. W ogóle zresztą dzieje Kościoła zostały w niej zmarginalizowane³. Lukę tę uzupełnia w *Powiecie szczycieńskim* wspomniany artykuł G. Jasińskiego, rozszerzony również o okres po 1945 r. – *Kościół ewangelicki po 1945 r.* (ss. 537–547). Dzieje Kościoła katolickiego opisuje natomiast Andrzej Kopiczko w przyczynku *Z dziejów Kościoła katolickiego w powiecie szczycieńskim* (ss. 548–578).

Opis dziejów powiatu szczycieńskiego w XX w. rozpoczyna artykuł Andreea Kosserta *Powiat szczycieński w latach 1914–1945* (ss. 306–368), w którym autor charakteryzuje życie polityczne, gospodarcze, religijne. Szerszy zakres chronologiczny ma opracowanie G. Jasińskiego *Ruch polski w powiecie szczycieńskim w latach 1869–1939* (ss. 369–381), sięgające do genezy tego zjawiska społeczno-politycznego. Ważne uzupełnienie tematyki poruszanej w dotychczasowych opracowaniach poświęconych powiatowi stanowi drugi artykuł A. Kosserta *Z dziejów gminy żydowskiej w Szczytnie* (ss. 382–409). Zaprezentował on historię tej grupy wyznaniowej w Szczytnie – od pojawienia się pierwszych przedstawicieli, po jej koniec w wyniku działalności rządów NSDAP.

Kolejne rozdziały książki poświęcone zostały okresowi po 1945 r. Pierwszy artykuł, zatytułowany *W Polsce Ludowej* (ss. 410–493), napisany został przez Ryszarda Tomkiewicza. Kolejny, odnoszący się do wydarzeń najnowszych – *Życie społeczno-polityczne w powiecie szczycieńskim w latach 1990–2005* (ss. 494–515), opracowany został przez Z. Kudrzyckiego. Historię szkoły oficerskiej opisał Andrzej Misiuk w artykule *Oficerskie szkolnictwo policyjne w Szczytnie (1954–2005)* (ss. 579–595). Ważną kwestię losów ludności mazurskiej w Polsce po 1945 r. przedstawił Andrzej Sakson – *Ludność mazurska po 1945 r.* (ss. 516–536).

Kolejne artykuły zawarte w książce odbiegają od układu chronologicznego. Wiążąc się tematycznie z ziemią szczycieńską, dotyczą problematyki literackiej – Zbigniew Chojnowski *Tematy, wartości, przekonania w utworach mazurskich z powiatu szczycieńskiego* (ss. 596–625), kultury ludowej – Bożena Beba *Ludowa kultura materialna* (ss. 626–657), architektury – Barbara Zalewska *Miasta – urbanistyka, architektura, zabytki* (ss. 658–689), architektury sakralnej – Iwona Liżewska *Architektura sakralna oraz rezydencjonalna powiatu szczycieńskiego* (ss. 690–713), cmentarzy – Wiktor Knercer *Cmentarze południowych Mazur* (ss. 714–725).

Ostatni rozdział napisany został przez Jana Chłostę, w którym autor zamieścił kilkanaście biografii osób związanych z powiatem szczycieńskim.

Czytelnik monografii *Powiat szczycieński. Przeszłość – współczesność* zapewne nie odejdzie od jej lektury nieusatisfakcjonowany. Jest to dzieło nie tylko dobrze wydane (twarda oprawa, wysokiej jakości papier), ale również dość sprawnie zredagowane i napisane. Mankamenty wymienione powyżej nie mogą wpłynąć na jej wysoką ocenę, na którą zasługuje głównie dzięki autorom – znawcom podejmowanej problematyki. Pewną wadą odnotowaną podczas analizy tego opracowania jest raczej marginalne podejście do dziejów miast. Poświęcony im w całości artykuł G. Białyńskiego *Dzieje miast w epoce nowożytnej* nie zawiera odniesienia do okresu średniowiecza ani

³ Inaczej było w opracowaniu *Der Kreis Ortelburg*, gdzie zagadnienie Kościoła ewangelickiego zostało odnotowane.

kontynuacji w okresach późniejszych. Inny charakter ma artykuł B. Zalewskiej – dotycząc mianowicie założeń urbanistycznych. Oczywiście dzieje miast przewijają się na kartach książki wielokrotnie, ale są one tylko tłem dla innej problematyki.

Kolejną luką pracy jest praktycznie pominięcie okresu krzyżackiego. Artykuł J. Gancewskiego odnosi się wprawdzie do zamku, częściowo zaś do osady tworzącej się w jego bezpośredniej bliskości – późniejszego Szczytna – brakuje jednak omówienia jego roli w państwie krzyżackim, zwłaszcza że była to siedziba komtura.

Recenzowana praca w zamierzeniu autorów miała być monografią powiatu szczywieńskiego i zamierzenie to zostało zrealizowane, przynajmniej częściowo. Niewątpliwie uczyniono znaczący krok naprzód, zbierając w jednym miejscu wyniki badań, które po 1989 r. rozwijają się szczególnie szybko. Opublikowane artykuły dotyczące tematów raczej mało znanych szerokiej publiczności – jak choćby kwestia ludności żydowskiej. Książce brakuje jednak pewnej spójności, przypomina bowiem zbiór dość luźno uporządkowanych artykułów. Wciąż zatem należy czekać na książkę, która za sprawą być może jednego autora ukaże dzieje powiatu szczywieńskiego w nowoczesnej, przejrzystej formie. Jednak dzięki *Powiatowi szczywieńskiemu* będzie to zadanie ogromnie ułatwione.

Jerzy Kiełbik